

# Waldemar Rakocy

---

## Elementy argumentacji rabinackiej w Rz 9,6-29

---

Collectanea Theologica 63/3, 97-102

---

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. WALDEMAR RAKOCY CM, KRAKÓW

### ELEMENTY ARGUMENTACJI RABINACKIEJ W RZ 9,6—29

W Rz 9,6—29 można dopatrzeć się technik rabinackich stosowanych podczas wyjaśniania tekstów biblijnych. Innymi słowy, Pawłowy tekst wykazuje pewne cechy charakterystyczne dla „midraszim”. Jest on zbudowany przede wszystkim na zasadach retoryki greckiej<sup>1</sup> jak i cały „tryptyk”, czyli rozdz. 9—11, którego Rz 9 jest pierwszym członem. Mamy zatem w pierwszym rzędzie do czynienia ze strukturą retoryczną. Ale wewnątrz tej struktury pojawiają się elementy charakterystyczne dla „midraszim”, kiedy Paweł ucieka się do argumentacji ze ST.

W pięciu pierwszych wierszach rozdz. 9 Apostoł wyraża ubolewanie z powodu niewiary swych rodaków (ww. 1—3) i wymienia liczne przywileje jakie im przysługują, kończąc, że „z nich również jest Chrystus według ciała” (ww. 4—5). Uważny czytelnik zauważy, że nie ma tam jednego, podstawowego przywileju; nie ma mowy o wybraństwie. Paweł czyni to świadomie ponieważ jest to temat, który zamierza podjąć, wykazując, że Bóg nie jest skrupowany w swoim wyborze, i że niewiara Izraela nie oznacza, że Boże obietnice zawiodły. Zaraz w w. 6 powie, że słowo Boże nie zawiodło: „nie wszyscy bowiem, którzy pochodzą od Izraela, są Izraelem...”. W ten sposób zostaje postawiona teza o niezmienności Bożych obietnic. Poczawszy od tego momentu Paweł odwołuje się do tekstów biblijnych, aby dowieść słuszności swej tezy. Czyni to w sposób uporządkowany i przekonujący, który zdradza pewne elementy charakterystyczne dla „midraszim”.

W pierwszej części swej argumentacji (ww. 6b—13) Paweł odwołuje się do wydarzeń z historii Izraela. Wychodzi od Tory i Abrahama według zasady, że co występuje najpierw jest ważniejsze od tego, co następuje potem. Jeżeli odnosi się do Abrahama, to tym bardziej do jego synów. Według zasad rabinackich „midraszim” używają na początku argumentacji jednego tekstu głównego i jednego tekstu uzupełniającego pierwszy. Po tych dwóch tekstach następuje cała seria innych cytatów biblijnych, aż wreszcie dochodzi się do cytatu, który nawiązuje do tekstu wyjściowego. Podobne postępowanie widzimy w Rz 9,6—29. Pierwszy tekst Pawła brzmi:

<sup>1</sup> Por. J. N. Aletti, *L'argumentation paulinienne en Rm 9*, Bib 68/1987, 41—53; C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans* (ICC; Edinburgh 1986), t. II; J. Dunn, *Romans 9—16* (Word Biblical Commentary), Dallas 1988.

„En Isaak klethesetai soi sperma” (W Izaaku uznane będzie twoje potomstwo) (w. 7). Ten tekst jest wzięty z Rdz 21,12. Jest to podstawowy tekst stosowany przez rabinów, aby dowieść kto przynależy do Izraela. Rabini wykazują na podstawie tego tekstu, że „w Izaaku” będzie uznanie jego tj. Abrahama potomstwo. tzn., że Izmael nie należy do Izraela. To samo odnosi się do Ezawa; nie cały Izaak będzie Izraelem, ale tylko „w Izaaku”, tzn. Jakub, a nie Ezaw. Uderza, że tak Paweł jak i rabini używają tego samego tekstu, aby dowieść przynależności do Izraela. Czynią to jednak w odmienny sposób. Podczas gdy rabini wykazują przynależność co do ciała, Paweł mówi o przynależności związanej z obietnicą.

Rz 9,8 wyjaśnia cytaty z Rdz 21,12 ale jak to zostało już powiedziane w sposób odmienny od rabinów. Paweł mówi o synach obietnicy, a nie ciała. Odwołuje się tutaj do dziejów swego narodu i wykazuje to na konkretnym przykładzie. Abraham miał dwóch synów, Izmaela i Izaaka. Chociaż obaj byli jego synami obietnica w w. 7b odnosi się tylko do Izaaka; Izmael jest z niej wykluczony. Wniosek jaki Paweł wyciąga z tego faktu w w. 8 jest słuszny. Skoro Izmael i Izaak byli obaj zrodzeni przez Abrahama i tym samym jego synami, a z tych dwóch tylko Izaak jest uznany za prawdziwego syna, zatem samo zrodzenie według ciała nie decyduje o tym kto jest synem, ale obietnica. Tak samo synowie zrodzeni według ciała niekoniecznie stają się synami Boga, ale synowie obietnicy<sup>2</sup>.

W ww. 8—9, które wyjaśniają pierwszy tekst cytowany przez Pawła, można doszukać się postępowania charakterystycznego dla „midraszim”. Borgen w swoim studium przytacza niektóre charakterystyczne dla nich zjawiska<sup>3</sup>. Jednego z nich możemy się doszukać we wspomnianych już wierszach. Wyjaśnienie pierwszego tekstu z Rdz 21,12 miałyby strukturę typowo midraszową, tzn. „ou-alla-gar” (nie... lecz... albowiem). W w. 8 Paweł stwierdza ostatecznie, że tylko synowie obietnicy są prawdziwym potomstwem.

W Rz 9,9 temat obietnicy jest dalej rozwijany, dochodząc w ten sposób do drugiego cytatu ze Starego Testamentu, tzw. cytatu suplementarnego, w którym jest wyraźnie mowa o obietnicy tak jak i w pierwszym. Drugi tekst Pawła brzmi:

„Kata ton kairon touton eleusomai kai estai te Sarra hios” (Przyjdę o tym samym czasie, a Sara będzie miała syna) (w. 9).

<sup>2</sup> Sam Paweł uważał, że powołanie się na Abrahama i jego dwóch synów mogło budzić pewne wątpliwości, biorąc pod uwagę, że Izmael był zrodzony z niewolnicy. Stąd w ww. 10nn., aby podeprzeć swoją argumentację powołuje się na Rebekę, która „z jednego zbliżenia” poczęła Jakuba i Ezawa, którzy w równej mierze byli synami Izaaka. Pomimo tego Ezaw zostaje wykluczony.

<sup>3</sup> P. Borgen, *Bread from Heaven*, (Supplements to Novum Testamentum 10), Leiden 1965, 47.

Ten tekst, który jest cytowany na poparcie pierwszego i go wyjaśnia pochodzi z Rdz 18,10.14. W Genesis Rabba, który jest midraszem do Księgi Rodzaju jak litania powtarza się Rdz 21,1: „Pan nawiedził Sarę jak obiecał...” na potwierdzenie stałości słowa Bożego.<sup>4</sup> Tekst cytowany przez Pawła w w. 9 również mówi o stałości słowa Bożego, i zawiera się w tekście cytowanym w Genesis Rabba. To, co uderza to to, że tekst cytowany przez Pawła jest również tekstem uzupełniającym w Genesis Rabba. Co więcej, główny tekst cytowany przez Pawła (Rdz 21,12) także znajduje się tam jako tekst uzupełniający do Rdz 21,1 „Pan nawiedził Sarę jak obiecał...”. Znaleźć pierwszy i drugi tekst Pawła w tym samym midraszu jest bardzo znamienne, tym bardziej, że główny tekst cytowany w Genesis Rabba zawiera w sobie w sposób pośredni pierwszy tekst Pawła.

Po dwóch pierwszych cytatach następuje cała seria innych cytatów ze ST aż do dowiedzenia tezy postawionej w w. 6a. Nie mają one jednak tego samego znaczenia jak pierwszy i drugi tekst. Między tymi ostatnimi istnieje pewien związek, jak również między nimi a pozostałymi cytatami ze ST. Rabini cytując jeden tekst, posługiwali się następnie drugim tekstem pod warunkiem, że w nim również występowało przynajmniej jedno wspólne słowo. W ten sposób wyjaśniali jeden tekst za pomocą drugiego zgodnie z zasadą, że w Biblii nie ma sprzeczności. Na pierwszy rzut oka w pierwszym i drugim tekście Pawła nie ma takiego samego słowa. Z pomocą przychodzi Mihaly, który mówi, że „rabini będą często cytować pierwszą część wiersza, podczas gdy „dowód” znajduje się w drugiej części tegoż wiersza, a nawet wiersz wcześniej lub dalej”<sup>4</sup>. Było to możliwe, ponieważ rabini znali teksty biblijne na pamięć i słysząc jedną ich część mieli przed oczyma cały kontekst z tym, co je poprzedzało i co po nich następowało.

Zgodnie z tym, co zostało powiedziane, w pierwszym i drugim tekście cytowanym przez Pawła w Rz 9,7 i 9 (Rdz 21,12 i 18,10.14) znajdujemy wspólne słowo. Jest nim imię „Sara”. W pierwszym tekście przed częścią cytowaną w w. 7b, występuje imię „Sara”: „Wtedy Bóg rzekł do Abrahama: Niechaj ci się nie wydaje złe to, co Sara powiedziała o tym chłopcu i o twej niewolnicy. Posłuchaj jej...” i tu następuje tekst cytowany w w. 7b. W drugim tekście cytowanym przez Pawła imię „Sara” występuje w samym cytacie.

Istnieją dowody na to, że również poza Genesis Rabba Sara była związana z tematem stałości słowa Bożego. Jej imię nie znajduje się w Rz 9 przez przypadek. Była bowiem uważana za prorożkę: „Wypędź tę niewolnicę wraz z jej synem, bo syn tej niewolnicy nie będzie współdziedzicem z synem moim Izaakiem”

<sup>4</sup> T. Mihaly, *A Rabbinic Defense of the Election of Israel*, 104.

(Rdz 21,10). Zatem związek między pierwszym i drugim tekstem cytowanym przez Pawła, w którym elementem wiążącym jest Sara i temat stałości słowa Bożego, z którym była związana, a którego dowodzi Paweł (por. w. 6a), jest znaczący. Możemy tu mówić o zjawisku egzegetycznym zwanym „gezera szawa”, w którym jeden tekst jest wyjaśniany przez drugi pod warunkiem, że w obu występuje wspólne słowo. Wskazuje to na to, że Paweł znał taką tradycję egzegetyczną i ją stosuje w Rz 9.

Pierwsze dwa teksty ze ST nie tylko są powiązane między sobą za pośrednictwem imienia „Sara”, ale są również powiązane z następującymi po nich cytatami. Słowami wiążącymi dwa pierwsze teksty z pozostałymi są:

— w pierwszym cytacie: „kalein” i „sperma”.

— w drugim: „hios”.

Trzy słowa-klucze rzadko znajdują się w „midraszim”; zazwyczaj jedno, które jest nicią wiążącą pozostałe cytaty z pierwszymi dwoma. Natomiast imię „Sara”, które wiąże ze sobą pierwsze dwa cytaty niekoniecznie musi występować w pozostałych cytatach. Wspomniane słowa-klucze „kalein”, „sperma” i „hios” występują tylko w pierwszych dwóch cytatach i w ostatnich trzech (ww. 25—26.27.29). Nasuwa się ponownie pytanie, czy te trzy słowa-klucza nie występują w pozostałych tekstach cytowanych przez Pawła. Na pierwszy rzut oka odnosi się takie wrażenie. Należy się jednak znowu odwołać do tego, co zostało powiedziane wcześniej, tj., że słowa te niekoniecznie muszą znajdować się we fragmentach cytowanych, ale mogą występować trochę wcześniej lub dalej. W ten sposób znajdziemy słowa-klucze we wszystkich cytowanych tekstach. Oto one:

— w. 12: cytat z Rdz 25,23. W w. 25 znajduje się słowo „hios”.

— w. 13: cytat z Mal 1,2—3. Słowo-klucz znajduje się w wierszu następnym (epiklethesetai).

— w. 15: cytat z Wj 33,19. W tym samym wierszu znajduje się „kaleso”.

— w. 17: cytat z Wj 9,16. Słowo-klucz znajduje się kilka wierszy dalej (w. 26) ale stale w tym samym fragmencie (hioi).

— w. 20: nie jest to cytat w sensie ścisłym ale parafraza dwóch tekstów z proroka Izajasza (29,16 i 45,9). Słowo-klucz znajduje się w Iz 45,11 (hiōn).

W tym miejscu nasuwają się jednak pewne wątpliwości. Takie postępowanie charakterystyczne dla midraszów może okazać się trochę „naciągane” w naszym przypadku i w przypadku tekstów nowotestamentalnych. Ostatecznie prawie zawsze można znaleźć słowo-klucz, jeżeli nie w najbliższym kontekście, to w dalszym. Nasuwa się pytanie czy wystarczy tylko zacytowanie danego słowa, nawet bez uwzględnienia jego kontekstu, który może być całkiem inny, jak w przypadku Mal 1,2—3 i Wj 33,19. W każdym ra-

zie można doszukać się ze strony Pawła w Rz 9 postępowania charakterystycznego midraszom.

Inne stosowane przez rabinów w midraszach postępowanie znajdujemy w Rz 9,16. Borgen zauważa, że w midraszach po fragmencie cytowanym ze ST jego wyjaśnienie jest podane w formie imiesłowowej<sup>5</sup>. W w. 16 po cytacie ze ST (w. 15) Paweł objaśniając ten tekst używa aż trzech imiesłów: „Thelontos... trechontos... eleōntos...”. Byłby to jeszcze jeden element przemawiający za tym, że Paweł przy wyjaśnianiu tekstów biblijnych stosował zasady, którymi posługiwali się również rabini.

W ww. 25—27, w których argumentacja Pawłowa dobiega końca mamy ponownie do czynienia ze zjawiskiem egzegetycznym zwanym „gezera szawa”. W przypadku ww. 25—26 należy postawić pytanie, czy te wiersze, które w swoim kontekście w LXX odnoszą się do Izraela, mogą być zastosowane do pogan. Że Paweł odnosi je do pogan wynika jasno po pierwsze z logiki argumentacji: „ou monon... alla... hos kai... Isaias de...” (ww. 24.25.27). Co więcej w ww. 25—26 nie występuje słowo „Izrael”, które znajduje się dwa razy w w. 27. Takie postępowanie zostało najprawdopodobniej zamierzone, aby stworzyć kontrast między ww. 25—26 odnoszącymi się do pogan, a ww. 27 n. odnoszącymi się do Izraela. Widać w nich również rękę Pawła. W ww. 25—26 występuje trzy razy słowo „laos”, które nie znajduje się w ww. 27—29. Co więcej, w w. 27 zostaje usunięte słowo „laos” z tekstu cytowanego z Izajasza i zostaje zastąpione przez „tōn hiōn” z Ozeasza. Jest bardzo znamienne, że w ww. 25—26 znajduje się trzy razy „laos” bez żadnej wzmianki o Izraelu, nawet tam gdzie występuje w tekście oryginalnym w LXX. Natomiast w ww. 27—29 występuje dwa razy „Israel” i ani razu „laos”. Takie postępowanie ze strony Pawła wskazuje wyraźnie na to, że w ww. 25—26 zamierzał mówić o poganach, a w ww. 27—29 o Izraelu.

Według Iz 10,22 cytowanego przez Pawła w w. 27, przyszłe zbawienie osiągnie tylko Reszta Izraela. Zatem Oz 2,1b, cytowany w w. 26, nie odnosi się do całego Izraela, tym bardziej, że Oz 2,1a mówi o synach Izraela w przeszłości, a nie o tym, co nastąpi w przyszłości. Te dwa teksty cytowane przez Pawła z Ozeasza i Izajasza wyjaśniają się nawzajem. Skoro w ww. 25—26 nie chodzi o Resztę Izraela, ponieważ prorocy nigdy nie mówili o reszcie odrzuconej („nie mój lud”), aby ponownie nazwać ją „mój lud”, zatem te wiersze mogą być zastosowane do pogan<sup>6</sup>. W rzeczywistości mówią one o łaskawym powołaniu pogan ze strony Boga. Mamy tu ponownie do czynienia ze wspomnianą już „gezera szawa”, tak charakterystyczną dla midraszów.

<sup>5</sup> Borgen, *Bread from Heaven*, 43.

<sup>6</sup> Aletti, *L'argumentation paulinienne en Rm 9*, 52.

Należy jeszcze raz podkreślić, że Rz 9,6—29 nie jest midraszem. Paweł chcąc dowieść tezy postawionej w w. 6a musiał posłużyć się tekstami biblijnymi. Czyni to w sposób uporządkowany, wykorzystując niektóre techniki egzegetyczne stosowane również przez rabinów. Jego znajomość takiej tradycji egzegetycznej nie budzi wątpliwości i w przypadku Rz 9 okazała się bardzo owocna.

ks. WALDEMAR RAKOCY CM